

Románský sloh – znaky a stavební typy

Autor: Mgr. Přemysl Dvorský, Ph.D.

Datum tvorby: prosinec 2012

Ročník: sedmý

Vzdělávací oblast: dějepis

Anotace:

Digitální učební materiál seznamuje žáky s dějinami umění v období románského slohu a to ve vazbě na jeho znaky a stavební typy. Obsah či rozsah předkládaných informací není ani úplným výčtem aktuálního poznání v příslušném oboru, ani nejnutnějším minimem informací s ohledem na danou vzdělávací oblast. Digitální vzdělávací materiál si na relativním množství ukázek uměleckých děl klade za cíl fixovat u žáků znalost základních rysů umění dané epochy a vytvořit u nich dovednost jejich rozpoznávání v kontextu dalšího vývoje výtvarného umění a to ve vazbě na politické a kulturní dějiny.

I. Krátká charakteristika románské architektury

První univerzální sloh křesťanské Evropy, který se zformoval na počátku druhého tisíciletí (samotný název „románský sloh“ však vznikl až počátkem 19. Století a byl odvozen z pojmu románské jazyky). Nepřinesl sice žádné změny tvarosloví (proto bývá pro laika někdy obtížné odlišit stavby románské a předrománské), z užívaných forem však vytvořil harmonický systém. Technický i ekonomický pokrok umožnil realizovat monumentální stavby, jejichž formy a výzdoba odpovídaly uměleckým a ideovým záměrům. Rozhodujícím vzorem byl stále císařský Řím, kompozice staveb se však podřídila vlastním pravidlům. Neopracovaný lomový kámen nahradily přesně opracované a dokonale vypárované kvádry. Románské období přineslo také technické zvládnutí klenby od valených kleneb nad úzkými prostory vedlejších lodí přes zaklenutí prostor několika klenebními poli nesenými sloupy až po křížovou klenbu s masivními žebry jednoduchého profilu u staveb přechodného období předjímajících již gotiku.

Velký důraz byl kladen na ztvárnění portálů kostelů, které mělo odpovídat symbolickému chápání kostela jako brány nebes. Tak zvaný ústupkový portál s bohatou ornamentální i figurální výzdobou byl často uměleckým vrcholem stavby.

K univerzálnímu rozšíření románského slohu podstatně přispělo působení nadnárodních mnišských řádů. Jako stavebníci prosluli zejména cisterciáci, kteří šířili vyspělé stavební formy svého opatství v burgundském Cluny.

Periodizace románské architektury

- Předrománská architektura
 - Franská říše, 6. až 10. století
 - merovejské období 6. až polovina 8. století
 - na našem území období Velké Moravy, tj. 9. století
- Románská architektura
 - Karolínská renaissance, druhá polovina 8. století až 9. století
 - Otonská renaissance, po rozdělení Franské říše v roce 834 – cca 1000
- Románsko- gotická architektura
 - tzv. přechodný sloh – první polovina 12. století
 - prvky z pozdějšího nového gotického stylu (tj. především lomený oblouk, křížová žebrová klenba, opěrný systém apod.); u jednotlivých staveb se tyto nové prvky liší, celkové uspořádání však zůstává stále románské

II. Charakteristika románské architektury na našem území

Předrománská architektura:

- Velká Morava, 9. století, první zděné stvaby
- nalezené stavby: kostely – pravoúhlé někdy s půlkruhovitou apsidou
rotundy
trojlodní bazilika
- technologie zděných staveb z opracovaného kamene a s užitím vápenné malty

Románská architektura:

- na našem území od 11. do poloviny 13. století
- technologicky i umělecky vyspělejší rotundy, emporové (nebo též tribunové) panské kostely, klášterní areály s bazilikami
- knížecí, později královské a první šlechtické hrady, kamenné paláce, první městské domy
- výjimečnou památkou a dokladem technické vyspělosti je Juditin most v Praze (později nahrazen Karlovým mostem)

- zvláštní památku představuje císařská falc (sídlo) Fridricha Barbarossy v Chebu (Cheb nebyl do poloviny 14. století pevnou součástí českého státu)

Románsko-gotická architektura:

- přechodné období, druhá čtvrtina 13. století
- smíšený styl (cisterciácko-burgundská gotika) u nás např. Předklášteří u Tišnova
- stavby s prvky obou slohů, např. bazilika benediktinského kláštera v Třebíči

III. Charakteristické znaky románského slohu

Zdivo

- vysoká řemeslná kvalita
- užívání řádkového zdiva z velkých a přesně opracovaných kvádrů spojených pečlivě vyspárovaných vápennou maltou
- využití římských zkušeností a postupů (řezání, vrtání, soustružení kamene)
- kvalitní vápenná omítka – podklad pro nástěnné malby

Klenba

- nejstarším typem byla tzv. knocha (tj. klenba ve tvaru čtvrtiny koule nad půlkruhovou apsidou)
- kopulovité zaklenutí rotund
- válená klenba (chodby, boční kostelní lodi apod.)
- křížová klenba někdy s klenebními pásy, ale bez žebel (žebra jsou již znakem románsko-gotického slohu)

IV. Stavební typy románského slohu

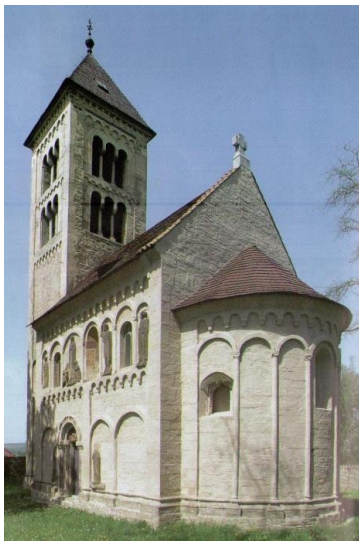
Rotunda

- v raném období typický kostel u hradišť a hradů
- nejpočetnější druh románské památky na našem území
- první, nejrozšířenější typ předrománské i románské svatyně
- centrální stavba kruhového půdorysu s půlkruhovou nebo podkovovitou apsidou
- starší rotundy se vyznačují plochým dřevěným stropem s apsidou zaklenutou čtvrtkruhovou klenbou (tzv. knocha)
- novější rotundy jsou již většinou zaklnuté kupolí
- rotundu později ji nahradil tribunový (nebo též emporový) kostel

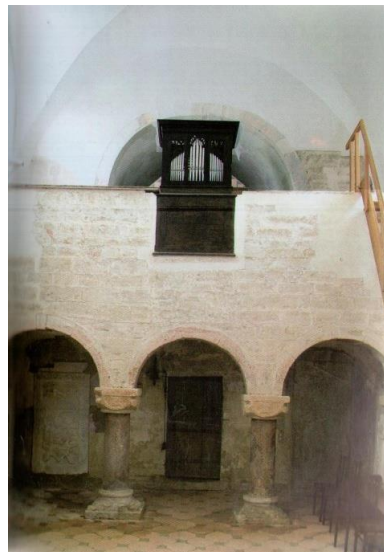

Tribunový (emporový) kostel

- jednoduší stavba obdélníkového půdorysu často s půlkruhovou apsidou a hranolovou věží
- typickým prvkem je vnitřní tribuna (nebo též tzv. empora) nad vchodem do kostela naproti oltáři, která bývala dřevěnou chodbou spojena přímo s panským hradištěm. Sloužila jako oddělené místo pro hradního pána, z něž sledoval bohoslužby.
- tribunu nesly valené nebo křížové klenby

Typický příklad tribunového kostela

Panská tribuna nebo též empora, tato tribuna byla spojena s dnes již neexistujícími hradišti (varhany byly do empory)

Bazilika

- největší typ románského kostela
- tvořena třemi loděmi, širší a vyšší hlavní lodí a dvěma loděmi bočními
- hlavní loď osvětlovala okna v jejím převýšení nad bočními loděmi (tzv. bazilikální osvětlení)
- hlavní loď byla oddělena od bočních lodí pomocí arkád s pilíři nebo sloupy
- vyspělejší baziliky mají i příčnou loď
- ukončení (závěr) baziliky tvořila stěna s apsidami
- v suterénu pod chorem bývala často umístěna krypta zaklenutá více klenebními poli na sloupech

Seznam použité literatury:

- Pijoan, J.: Dějiny umění/3, Praha 1998
- Mráz, M.: Dějiny výtvarné kultury 1, Praha 1995
- Bauer, A.: Dějiny výtvarného umění, Praha 2001
- Dvořáček, P.: Architektura českých zemí. Románský sloh, Praha 2005
- Benešová, K., Chotěbor, P., Durdík, K., Dragoun, Z.: Deset století architektury. Architektura románská, Praha 2001
- Maliva, J.: Vademecum I: výtvarnou kulturou českých zemí do konce období renesance, Praha 1996